

HALOZE V ZADNJIH DESETLETJIH

Vladimir Bračič*

IZVLEČEK

UDK 911.3(497.12 "Haloze")

Članek podaja podobo razvojnih elementov ene najmanj razvitih slovenskih pokrajin in perspektive njihovega nadaljnega razvoja.

ABSTRACT

UDC 911.3(497.12 "Haloze")

HALOZE IN THE LAST DECADES

The article presents elements of development in one of the less developed Slovenian countries and its perspective in the future.

Slovenija je doživela v povojnih desetletjih dinamičen vsestranski razvoj. To ugotovitev nam potrjujejo najrazličnejši podatki, neposredno pa lahko ta razvoj in z njim povezane spremembe opazujemo, če se sprehodimo po Sloveniji po dolgem in po čez. Do nedavnega smo govorili o razvojnih procesih samo pohvalno, skoraj povsem pa smo zanemarljali in molčali o spremljajočih negativnih pojavih, na katere nas v zadnjih nekaj letih vse bolj glasno in prepričljivo opozarjajo gospodarska in politična kriza ter zaščitniki naravnega okolja. Nesporno dokazan razvoj pa na Slovenskem ni bil enakomeren. Nekatere regionalne enote so se razvijale hitreje, druge počasneje. Tako so se razlike med njimi povečevale ter ponekod močno presegle tiste med obema vojnoma. Različne stopnje razvoja so postale tako očitne, da smo morali, kljub nekaterim političnim pomislekom, končno javno priznati, da imamo tudi v Sloveniji, kot najbolj razviti republiki, manj razvita območja. Mednje so bile vštete tudi Haloze, ki so bile že daljše obdobje nazaj sinonim zaostalosti, siromaštva in pomanjkanja povezanega z množičnim viničarstvom in kočarstvom.

Kot bomo spoznali, so se glavni procesi, ki so temeljito preoblikovali Slovenijo, uveljavljali v Halozah z močnim časovnim zaostankom. Le zmanjševanje vinogradniških površin je potekalo tudi v Halozah s podobno dinamiko, kot v drugih subpanonskih vinogradniških pokrajinah. O tem problemu na območju SR Slovenije je pred leti napisal obsežnejšo študijo Belec (1973). Slično je nastal in se razvijal državno-družbeni sektor kmetijstva, ki je s svojimi posegi močno vplival na spremembo pokrajinske podobe. Sicer pa pogledjmo поблиže kaj se je v povojnem obdobju v Halozah dogajalo in kakšno je sedanje stanje.

Začnimo z vinogradništvom, ki je vtisnilo pokrajini svoj pečat. Proces nazadovanja vinogradniških površin se je začel z uničenjem vseh vinogradov po trtni uši ob koncu preteklega stoletja in traja do današnjih dni. Ker so dosegle vinogradniške površine maksimalni obseg prav ob koncu preteklega stoletja, bomo proces nazadovanja zasledovali od stanja leta 1900. Da bi spoznali različno intenzivnost tega procesa, nava-

* Dr., red. univ. prof., Pedagoška fakulteta v Mariboru, 62000 Maribor, Koroška c. 160. YU

jamo podatke posebej za Vinorodne in Gozdnate Haloze. Zbrali smo jih v tabeli 1.

Tabela 1: Gibanje vinogradniških površin

Pokrajina	1900		1933		1963		1986	
	ha	%vseh površ.	ha	%vseh površ.	ha	%vseh površ.	ha	%vseh površ.
Vin.Haloze	1850	13,5	1541	11,2	1314	9,4	1078	7,9
Gozd.Haloze	889	8,0	523	4,8	365	3,5	197	1,8
Haloze	2739	10,9	2064	8,3	1679	6,7	1275	5,1

Vir: 2,3 in 5

Kot je razbrati iz tabele, so se v obdobju 1900 - 1986 vinogradniške površine zmanjšale v Vinorodnih Halozah za 772 ha ali 42 %, v Gozdnatih Halozah pa za 692 ha ali 77 %; skupaj torej v Halozah za 1464 ha ali 53 % oziroma od 10,9 % na 5,1 % vseh površin. V zadnjih 23 letih so se vinogradi umaknili za 404 ha. Vinorodne Haloze imajo kot celota še vedno podobo izrazite vinogradniške pokrajine in jih planerji tudi za bodoče predvidevajo kot območje proizvodnje kvalitetnih vin, medtem ko za Gozdnate Haloze tega ne moremo več trditi. Proces zmanjševanja vinogradniških površin pa tudi v Vinorodnih Halozah ni bil enakomeren. V predelih s prvorazrednimi vinogradniškimi površinami - završki in podlehniški okoliš - kjer je večina sodobno urejenih družbenih vinogradov, je nazadovanje minimalno, kvaliteta pa se je celo izboljšala. Kmetijski kombinat Ptuj, nekateri Polanci in še posebej lastniki vikendov so namreč večino starih in izčrpanih vinogradov obnovili in pri tem zasadili samo kvalitetne sorte. V Gozdnatih Halozah predstavlja podobno izjemo Janški Vrh. Opuščene vinograde so spremenili v njive, travnike in pašnike, nekatere pa zarašča grmovje. Kmetijski kombinat je v prej omenjenih okoliših opravil še arondacijo in pri obnovi uredil terasne nasade, ki jih obdelujejo strojno. Nakazani procesi so precej spremenili pokrajinsko podobo, način gospodarjenja in življenja. Tako imamo ponekod večje površine terasiranih vinogradniških celot, drugod, često v neposredni bližini na sosednjem bregu, pa množico majhnih vinogradniških delcev povprečne velikosti 35 - 50 arov in površine opuščenih vinogradov. Če so postali nekoč izkoriščeni viničarji sedaj socialno zaščiteni kmetijski delavci (večina jih je že upokojenih), pa je ostala množica kočarjev in malih kmetov, ki se z dohodkom iz svojega posestva ne morejo preživljati. Kmetijski kombinat Ptuj se je po začetnih težavah razvil v uspešno kmetijsko gospodarstvo, ki prideluje v Halozah vrhunsko bela vina, ki so dobila vrsto mednarodnih priznanj. V težnji za višjo kvaliteto vina so spremenili odkup. Prej so Haložani sami grozdje stisnili, negovali mošt in prodajali vino, ki je bilo različne kvalitete. Sedaj prodajajo Kmetijskemu kombinatu grozdje po sortah, stiskanje, negovanje in prodajo pa opravijo na Ptuju. Haložani obdržijo doma le manjše količine vina za domačo porabo.

V zadnjih 30 letih sta na zmanjševanje vinogradniških površin vplivala predvsem dva dejavnika - demografski in ekonomski. V petdesetih letih so se začeli iz Haloz izseljevati vse bolj množično mladi iz kočarskih in malokmečkih družin, ki jim domačija ni zagotavljala niti skromnega življenja niti kakršnekoli perspektive. Odhajali so za kruhom v mesta in industrijska središča po vsej Sloveniji ter vedno bolj tudi v inozemstvo. Tako je začelo za težka vinogradniška dela primanjkovati mladih delovnih rok. Stari, izčrpani in slabo gnojeni vinogradi so dajali vse manjši pridelek, pridelovalni stroški pa so stalno naraščali. Cene vinu so bile dolgo pod kontrolo in depresirane in tako je bil gospodarnostni račun vedno manj stimulativen. Za obnovo vinogradov večina domačih vinogradnikov ni imela denarja, družbene pomoči pa ni bilo. Še največ so v obnovo vinogradov vložili zdomci in tisti zaposleni, ki so živeli doma in se dnevno vozili na delo. Oba navedena dejavnika delujeta tudi v novjšem času in vse kaže, da bosta tudi v prihodnje. Zato smemo pričakovati upočasnjeno nazadovanje vinogradniških površin. To še posebej velja za Gozdnate Haloze, kjer tak proces napoveduje podatek, da so se v obdobju 1980 - 1987 površine vinogradov zmanjšale za 21 ha ali 10 %. In prav v Gozdnatih Halozah so ob letošnji vodni ujmi plazovi odnesli v doline nekaj vinogradov, ki jih ne bo več mogoče obnoviti.

Iz gospodarskega in tudi splošnega razvojnega vidika je odločujoče, kako se v proizvodnji uveljavljajo sodobni tehnološki procesi. Za kmetijsko proizvodnjo je osnovni kazalec uporaba traktorja. Kaj nam o tem v Halozah povedo ustrezni podatki? Pri popisu kmetijskih gospodarstev leta 1960 (10) kmetje še niso imeli traktorje, manjših kmetijskih strojev pa je bilo le nekaj desetih. Silosov za živinsko hrano ni bilo. Visokorodne pšenice in hibridne koruze je bilo le nekaj hektarjev. Pri popisu leta 1981 so našli 392 traktorjev, med njimi 318 dvoosnih. Tako je prišel en traktor na 23 ha obdelovalnih površin. Za realnejšo oceno tega podatka povejmo, da je prišel v istem letu na Ptujskem polju en traktor na okoli 7 ha obdelovalnih površin in da so na območju krajevne skupnosti Gorišnica našli le nekaj desetih traktorjev manj kot v celotnih Halozah. Ko ugotavljamo napredek, moramo hkrati opozoriti tudi na zaostajanje za sosednjimi pokrajinami. In še na nekaj kaže opozoriti. Vse kmečke vinograde (okoli 800 ha) in njive na strmih pobočjih obdelujejo Haložani še danes izključno ročno, to je z motikami, ki so torej še vedno najpomembnejše kmetijsko orodje. Traktorje so nabavili posamezni uspešnejši kmetje in z njimi nadomestili konje in vole ter zdomci oziroma zaposleni. Po splošni oceni večina traktorjev ni racionalno izkoriščena, predvsem pa ne za kmetijska dela, ker jih uporabljajo pretežno kot prevozno sredstvo. Ob upoštevanju dejstva, da je okoli 70 % vseh gospodarstev manjših od 5 ha in 55 % manjših od 3 ha, je realna ugotovitev, da so Haloze pokrajina s prevladujočim razdrobljenim in tehnično primitivnim kmetijstvom, ki večini prebivalstva ne more zagotoviti ustreznega življenjskega standarda.

K spremembi pokrajinske podobe na Slovenskem je po vojni močno prispevala pos-

pešena urbanizacija. Ta proces je bil prisoten seveda tudi v Halozah, vendar v bistveno manjšem obsegu in s časovnim zaostankom. Po podatkih popisa stanovanj leta 1981 (8) je bilo od 3650 stanovanj zgrajenih 45 % še pred prvo svetovno vojno. (Na Ptujskem polju je bilo takšnih hiš samo 20 %). To so pretežno cimprane hiše, ki so bile neposredno po drugi svetovni vojni še v večini primerov pokrite s slamo in v marsikateri kočariji še ni bilo lesenega poda, temveč samo zbita ilovica. V zadnjih 30 letih so slamnate strehe skoraj povsem izginile, kritino so nadomestile sive salonitne plošče. Po drugi vojni je bilo zgrajenih 45 % vseh obstoječih stanovanj. (Na Ptujskem polju okoli 67 %). Večina teh stanovanj - hiš ni grajena v starem domačem slogu stegnjenega doma, temveč v slogu splošno razširjenih skromnih predmestnih vil. Dejstvo, da število stanovanjskih hiš raste zelo počasi, čeprav so jih v obdobju 1961 - 1981 zgradili 1056, potrjujejo opazovanja na terenu, da zapuščene hiše po bregih propadajo, oziroma da stara poslopja rušijo in na njihovih temeljih gradijo nova. Tako je n.pr. v Gozdnatih Halozah poraslo v dvajsetih letih število stanovanj samo za 16, čeprav so zgradili 333 novih. Če so bile v preteklosti posebnost nekaterih predelov Haloz gosposke vile last ptujskih meščanov, so sedaj to počitniške hišice raznih tipov, tudi alpskega. Značilno je, da so precej novih hiš zaradi lažjega prevoza na delo zgradili po dolinah ob lokalnih cestah. Vsa lokalna središča so se povečala in še bolj urbanizirala. Pri tem imajo najbolj urbaniziran videz Breg pri Majšperku s svojima dvema tovarnoma ter Cirkulane in Makole. Tako je v Cirkulanah, kot krajevnem središču, en sam kmet in še v tem primeru je gospodar upokojenec - zdomec. Podlehnik pa kljub motelu in bencinski črpalki še ni izoblikoval pravega krajevnega središča.

Haloze so bile v preteklosti poznane kot pokrajina goste poseljenosti z družinami s kopico otrok. Po podatkih popisov prebivalstva (4) je število doseglo višek leta 1948, ko so našli 18770 oseb. Po tem letu začenja depopulacija, ki traja do današnjih dni in kaže še tendenco nadaljevanja. Število prebivalstva se je v obdobju 1948 - 1981 zmanjšalo za več kot 5000 ali blizu 30 %, do leta 1988 pa še za okoli 1000. Gibanje prebivalstva v povojnem času nam kaže tabela 2.

Tabela 2: Gibanje prebivalstva v letih 1948 - 1988

Leto	1948	1953	1961	1971	1981	1988
število						
prebivalstva	18770	18190	17181	15305	13376	12500
1948=100	100,0	96,9	91,5	81,5	71,2	66,6

Vir: 4,8 in 9

V letih 1961 - 1981 je število prebivalstva nazadovalo v 83 % števnih naseljih, naraslo pa za več kot 4 % le v petih naseljih. Depopulacija je predvsem posledica močnega izseljevanja. Migracijski saldo je močno negativen. Ker so se izseljevali predvsem

mladi, je padla rodnost in z njo naravni prirastek. V nekaterih okoliših je smrtnost višja od rodnosti. V petdesetih letih je znašal naravni prirastek še okoli 20 ‰, in so bile Haloze visoko nad slovenskim povprečjem, sedaj pa so padle pod slovensko povprečje. Kot je razvidno iz tabele, se je proces depopulacije stopnjeval. Splošno gibanje prebivalstva je imelo za posledico tudi spremembo njegove starostne strukture, ki je prikazana v tabeli 3.

Tabela 3: Gibanje starostne strukture 1961 - 1981

	0-4	5-9	10-14	15-19	nad 65
1961 štev.					
%	1986	1949	1712	1527	1205
1981 štev.	11,6	11,3	10,0	8,9	7,0
%	860	950	1121	1325	1607
	6,5	7,2	8,5	10,0	12,2

Vir: 6 in 8

Delež mladih v vsem prebivalstvu je v stalnem padanju. Mladih v starosti 0-19 let je bilo 1961. leta 7174 ali 41,8 % vsega prebivalstva, leta 1981 pa le še 4256 ali 32,2 %. Starostna skupina 5-14 let se je zmanjšala za 1590 oseb. Navedeni podatki so prepričljiv dokaz za padanje stopnje rodnosti. Najbolj konkretno se kaže ta proces v osnovnih šolah, kjer je padlo število učencev v povprečju za 50 %. Zato so tri nekdanje nepopolne osnovne šole (Kozminci, Naraplje in Rodni Vrh) ukinili, štiri nekdanje popolne osnovne šole pa reorganizirali v podružnične (Leskovec, Stoperce, Zavrč in Žetale).

Delež prebivalstva starega nad 65 let se je v dvajsetih letih bistveno povečal. To je posledica izseljevanja mladih in daljšanja življenjske dobe. Delež je za 2,2 % presegel slovensko povprečje. Haloze torej niso več pokrajina z množico otrok in mladine, temveč pokrajina, katere prebivalstvo se stara. To dejstvo povzroča vse številnejše gospodarske in socialne probleme. Propadajo gospodarska in stanovanjska poslopja, ki jih ostareli lastniki niso sposobni vzdrževati; zmanjšujejo se površine pod intenzivnimi kulturami (vinogradi), pada število goveje živine. Tudi marsikatero večje gospodarstvo nima naslednika, ker se mladi, ki so se izselili in si v krajih zaposlitve uredili življenje, ne mislijo več vrniti na haloške breg. Vse številnejši so socialni problemi, ki jim ustrezna služba ni kos. Razložena poseljenost prispeva k temu, da ostajajo marsikdaj ostareli povsem osamljeni in prepuščeni svoji usodi. To še posebej velja za Gozdnote Haloze, kjer ostajajo pozimi ob visokem snegu po več dni odrezani od ostalega sveta.

Za stopnjo razvitosti regionalne enote je zelo informativna struktura aktivnega prebivalstva po dejavnosti. Po podatkih popisa leta 1961 je bilo v Halozah 79,5 % aktivnega kmečkega prebivalstva, 10,5 % jih je delalo v sekundarnem sektorju in 10 % v

terciarnem in kvartarnem sektorju (6). Haloze so torej bile leta 1961 šele na začetku deagrarizacije. Čeprav je bil ta proces v naslednjih desetletjih hitrejši, je bilo leta 1981 aktivnega kmečkega prebivalstva še vedno 50,6 %, ali skoraj petkrat več kot je znašalo povprečje na Slovenskem. V KS Žetale je predstavljalo aktivno kmečko prebivalstvo 55 %, v KS Stoperce 61 % in v KS Leskovec 63 %. V posameznih naseljih naštetih KS je znašal delež aktivnega kmečkega prebivalstva celo 75 %. V sekundarnem sektorju je delalo 1981. leta 30,6 %, v terciarnem 14 % in v kvartarnem 3,9 % aktivnega prebivalstva (8). Okoli 75 % v sekundarnem sektorju zaposlenih se dnevno vozi na delo izven Haloz. K dvema starima tovarnoma na Bregu pri Majšperku sta bili v zadnjih 15. letih na račun akcije za hitrejši razvoj manj razvitih območij zgrajeni dve manjši tovarni pri Makolah in v Dolanah pri Borlu. Obe zaposlujeta okoli 400 delavcev, od tega samo polovico iz haloških naselij. Ker ni bilo dela doma, so se mnogi mladi Haložani napotili za kruhom tudi v inozemstvo. Leta 1971 jih je delalo na tujem 1070 (7), leta 1981 pa še vedno 636. Podatki ne upoštevajo družinskih članov, ki jih je bilo v obeh primerih okoli 150. Zdomci so leta 1981 predstavljali 11 % vsega aktivnega prebivalstva. Večina zdomcev se misli vrniti, zato so prislužene devize vlagali v obnovo ali novogradnjo stanovanjskih poslopij, obnovo vinogradov, nakup traktorjev in šolanje otrok. Brez njihovega prispevka bi bile Haloze še siromašnejše. Navedeni podatki kažejo, da zaostajajo Haloze v procesu deagrarizacije za povprečkom Slovenije za okoli 30 let. Nedvomno je na Slovenskem malo mezuregij haloških razsežnosti s podobnim stanjem.

Voda je ena temeljnih potreb človeka. V Halozah, kjer vodo potrebujejo še za škropljenje vinske trte, je bila oskrba z njo vedno problem, saj vode po bregih ni. Večina Haložanov jo za pitje in kuho zajema iz številnih majhnih izvirkov-studencev v gozdnatih grapah. Ti izviri so praviloma zajeti na primitiven način in povsem nezavarovani, tako da se ob dežju steka vanjo tudi površinska voda. Iz teh izvirkov nosijo vodo na breg v raznih posodah. Marsikje jo nosijo tudi za napajanje živine in škropljenje. V sušnih obdobjih večina izvirkov presahne, takrat je potrebno iti po vodo tudi do pol ure daleč. V preteklosti so ob daljših sušnih obdobjih dovažali vodo celo iz Drave. Sedaj jo dovažajo s cisternami iz ptujskega vodovoda. Sredstva javnega obveščanja so že nekajkrat objavila vest, da so Haloze dobile zdravo pitno vodo. Kakšna polresnica! Mladinske delovne brigade so doslej izkopalce jarke za primarno vodovodno omrežje do Majšperka in Brega, do Cirkulan in Podlehnik. Letos so kopali iz Podlehnik proti Leskovcu. Tako je zdravo pitno vodo iz ptujskega vodovoda dobilo okoli 5 % prebivalstva v Vinorodnih Halozah in še to v dolinah ležečih krajevnih središčih, kjer so že prej imeli boljšo pitno vodo. Ljudje po bregih so še vedno brez zdrave pitne vode in bodo še kar precej časa, saj prevladujoča slemenska razložena poseljenost napeljava vodovodnega omrežja tehnično in finančno otežkoča. Nekoliko so razmere ugodnejše v delu Gozdnatih Haloz, kjer ležijo izviri višje na pobočjih Bočko-Maceljske pregraje in so stalnejši. Tod so prebivalci zaselkov in tudi posamezniki izvirke zajeli in si napeljali lokalne vodovode.

Med najpomembnejše civilizacijske dosežke sodobnega časa sodi nedvomno elektrika. V Halozah so imeli elektriko pred drugo svetovno vojno na le na Bregu v obeh tamkajšnjih tovarnah. Povojna splošna akcija elektrifikacije je zajela tudi Haloze in tako je prva žarnica zagorela 18.XII. 1948 v Cirkulanah (2). V naslednjih dveh desetletjih je uspelo množici elektrifikacijskih odborov razpresti električno omrežje po vseh bregih. Leta 1961 je imelo elektriko okoli 30 %, leta 1971 pa 80 % stanovanj (hiš). Leta 1981 so pri popisu ugotovili še nekaj nad 150 hiš brez elektrike, večino v Gozdnatih Halozah. Tako so dobile Haloze tudi elektriko kasneje kot večina Slovenije. Z elektriko so dobili luč, možnost uporabe gospodinjskih strojev, predvsem pa prek radia in televizije vsakdanji stik s svetom. To je še posebej pomembno ob dejstvu, da je PTT služba slabo razvita. Najbolj zgovoren dokaz za to trditev je dejstvo, da je bilo leta 1989 v celotnih Halozah le 150 zasebnih telefonov; to pomeni 1,2 telefona na sto prebivalcev ali 15 krat manj kot je slovensko povprečje. Toliko jih ima pošta Hotedrščica, pošta Horjul pa nekaj deset več.

Haloze so bile v prometnem pogledu v preteklosti oddaljene od pomembnejših prometnih poti. Stara magistralna cesta Maribor - Ptuj - Varaždin - Zagreb je potekala ob njihovem severnem robu. Novozgrajena magistralna cesta Maribor - Krapina - Zagreb, ki predstavlja najpomembnejšo cestno povezavo Srednje Evrope z Bližnjim Vzhodom, je Haloze presekala po sredini. Zaradi premestitve prometa iz stare na novo magistralno cesto je propadlo letovišče grad Borl, v Podlehniku pa je bil zgrajen motel z bencinsko črpalko, ki je sedaj z okoli 18000 letnimi nočitvami najpomembnejši gostinsko-turistični objekt v Halozah. Sicer pa cesta Halozam ni prinesla ničesar, razen divjih parkirišč.

Haloze sodijo kot gričevnato - hribovita pokrajina s prevladujočo slemensko razloženo poseljenostjo med predele z zelo gostim cestnim omrežjem. Tvori ga 28 km regionalnih cest, 160 km lokalnih cest in nekaj sto km krajevnih poti (pretežno slemenskih kolovozov). Do sedemdesetih let v Halozah še ni bilo asfaltiranega cestišča, razen odseka magistralne ceste med Borlom in Zavrčem. Sedaj ima asfaltno prevleko 2/3 regionalnih cest, toda samo 1/3 lokalnih cest (na Ptujskem polju je asfaltiranih 95 % lokalnih cest). Velika večina krajevnih poti je v zelo slabem stanju, čeprav si krajevne skupnosti prizadevajo s pomočjo samoprispevkov, da jih občasno gramozirajo, tako da so prevozne za traktorje in manjše avtomobile. Jesensko deževje in sneg pa naredita marsikatero krajevno pot neprevozno. Pomemben dosežek zadnjih dvajsetih let je povezava krajevnih središč z občinskim na Ptuj z asfaltiranimi cestami. To je pospešilo razvoj avtobusnega prometa. Neposredno po vojni niso imele Haloze nobene avtobusne zveze s Ptujem. Ljudje so prihajali v 15-20 km oddaljeni Ptuj z vozovi ali peš. Pred dvajsetimi leti so imela krajevna središča dnevno po eno avtobusno zvezo s Ptujem, sedaj jih imajo po pet in več. S tem je omogočen delavcem prevoz na delo, mladini pa šolanje v srednješolskem centru.

Teh nekaj podatkov o razvojnih procesih v Halozah v zadnjih desetletjih prepričljivo dokazuje, da so že v preteklosti znane kot pokrajina zaostalosti in pomanjkanja. Haloze so tudi danes s svojo specifičnostjo neprijetni madež na sicer svetli razvojni podobi Slovenije. Čeprav razglašajo nekateri to za pesimizem, pa dejansko stanje kaže, da se Haloze samo z lastnim prizadevanjem ne bodo mogle izvleči iz nerazvitosti. Pri tem poudarjamo nesporno dejstvo, da je tolikokrat razglašena posebna skrb širše družbene skupnosti za manj razvita območja Halozam prinesla zelo malo. Vsi odgovorni se sprenevedajo, namesto da bi se problema lotili z vso odločnostjo. Ob dejstvu, da Slovenija že desetletja plačuje ogromna sredstva v nenasitni sklad za razvoj manj razvitih republik in pokrajin, so slovenska manj razvita območja na čelu s Halozami slovenska nacionalna sramota.

Das zweite Charakteristikum der Entwicklung ist die Zerstörung des Landschaftsbildes. Der Weinbauverlust war am stärksten in Gegenden mit weniger naturbedingten Qualitätsvorteilen, wo der Rückgang bis zu 77 % wuchs, so dass die Landschaft die typischen Merkmale einer Weinregion verlor. Mit der starken Verminderung der Weinbodenflächen, welche die Haupteinnahmequelle bildeten, erfuhr auch die Wirtschaftskraft der Landschaft einen Rückschlag.

Das dritte Charakteristikum ist der starke Zuzug des fremden Kapitals, das sich im Laufe der Zeit der 35 % der ganzen Bodenfläche bemächtigte und gar 49 % der gesamten Weinärten. Bei solchem Brandstand wurden die Weinläden durch Winzer und Kellner für geringen Lohn bearbeitet. Die Hälfte des Weins und Kapfs auch der Eisenwaren gehörten den fremden Bauern. Die andere Weinhalbe verkauften die Bewohner von Haloze den Weinhandlern der nahen Stadt zu diktierten Preisen, weil diese Kaufleute das einzige Mittelgeschäft hatten. So wurde das Land immer ärmer und rückständiger.

Das vierte Charakteristikum der Entwicklung ist die Zerkleinerung des Grundbesitzes - 55 % der Wirtschaften war kleiner als 3 ha. Solche Wirtschaften können in den bestehenden Verhältnissen nicht einmal die bescheidensten Lebensbedingungen sichern.

Weg zu Hause fast keine Beschäftigungsmöglichkeiten zu finden war, begann die Auswanderung besonders der jungen Leute zuerst in die heimlichen Städte und in Übersee, später auch ins Ausland (Österreich, BR Deutschland). Mit dem massenhaften Fortzug der jungen Bevölkerung, fehlte es an Arbeitskräften für schwere Arbeit in Weinbergen und anderen. Dieser Vorgang hatte negative Folgen auf die soziale Lage der Weinbauern und anderer landwirtschaftlichen Kulturen.

LITERATURA IN VIRI

1. Belec, B., 1973, Vinogradništvo kot dejavnik prostorske preobrazbe v Sloveniji. ČZN - NV, 9 (1971) 1, Maribor.
2. Bračič, V., 1967, Vinorodne Haloze, Maribor.
3. Bračič, V., 1982, Gozdnate Haloze, Maribor.
4. Krajevni leksikon Slovenije IV, 1980, Ljubljana.
5. Podatki katastrskih uradov v Ptuj in Slovensi Bistrici.
6. Podatki cestne uprave Ptuj.
7. Popis individualnih poljoprivrednih gazdinstava, Beograd 1960.
8. Popis stanovništva 1961. Rezultati po naseljima. Beograd, 1962.
9. Popis prebivalstva po stanju 31.3.1971.
10. Popis prebivalstva, gospodinjestev in stanovanj v SR Sloveniji 31.3.1981. Ljubljana, 1983.

Haloze so bile v prometnem pogledu v preteklih oddelkih od pomembnejših prometnih poti. Stara mejarska cesta Maribor - Ptuj - Varodol - Zagreb je postala le za odvoz severnega roba. Nova mejarska cesta Maribor - Kranjska - Zagreb, ki predstavlja pomembnejšo cestno povezavo Srednje Evrope z Balkanom in Vzhodom, je Haloze prečkala po sredini. Zaradi prometnega prometa iz mesta na novo mejarsko cesto je prišlo letniški grad Ptuj. Podoben pa je bil zgrajen motel s bencinsko črpalko, ki je sedaj z okoli 1980 letnimi počitvami najpomembnejši gostilniško-turistični objekt v Halozah. Sedaj pa cesta Haloze ni prečkala ničesar, razen dveh parkirišč.

Haloze so bile kot prevečnato - hribovita pokrajina, ki je zaradi njenega položaja na poseljenosti niso prečile z zelo gostim cestnim omrežjem. Tu so pa 28 km regionalnih cest, 140 km lokalnih cest in nekaj sto km krajevnih poti (pretežno slemenskih kmetov). Do sedemdesetih let v Halozah je bil tako asfaltiranega cestnega razreda posebej mejarske ceste med Borkom in Zavrčem. Sedaj ima asfaltno prevleko 2/3 regionalnih cest, toda samo 1/3 lokalnih cest in po približno 95 % krajevnih cest. Velika večina krajevnih poti je v zelo slabem stanju. Čeprav si krajevne skupnosti prizadevajo s pomočjo samostojne, da jih očistijo, granolirajo, tako da so prehodne za traktorje in manjše avtomobile. Javsko delovje in sicer pa uredba ministrstva krajevno pot ne prevozi. Pomemben dostik zadnjih dvajsetih let je povezava krajevnih središč z občinskimi in Ptujem z asfaltiranimi cestami. To je pomembna linija avtobusnega prometa. Nepravilno pa vopni niso imela Haloze nobene avtobusne zveze z Ptujem. Ljudje so prihajali v 15-20 km oddaljeni Ptuj z vozovi ali peš. Pred dvajsetimi leti so imeli v Halozah dnevno po čez avtobusno zvezo z Ptujem, sedaj jih imajo po pet in več, v tem je omogočen dejaven prevoz na delo, mladini pa letanje v uradni uradni cestni.

HALOZE IN DEN LETZTEN JAHRZEHNTE

Haloze ist eine ausgesprochen weinreiche hügelige Landschaft im Nordosten Slowenien. Die Abhandlung befasst sich mit einigen Prozessen, die in den letzten Jahrzehnten in dieser Landschaft gegenwärtig waren.

Wegen der wirtschaftlichen Krisen, schlechter Ernten, der niedrigen Weinpreise und der durch die Weinlaus vernichteten Weinreben sind Haloze in ihrer Entwicklung zurückgeblieben und sind als unterentwickeltes Gebiet bezeichnet. Unter die meist charakteristische Prozesse in den letzten Jahrzehnten gehört der Rückgang der Weinbodenflächen. Der Prozess begann an der Schwelle unseres Jahrhunderts und währt bis zu den heutigen Tagen. So verminderten sich die Weinbodenflächen in den Jahren zwischen 1900 - 1986 um 1464 ha oder 53 %, zwischen 1935 - 1986 um 789 ha, in den letzten 23 Jahren aber um 404 ha. Der Prozess verlief aber nicht in allen Landschaftsteilen gleichmässig. Der Weinbergrückzug war am stärksten in Gegenden mit weniger naturbedingten Qualitätsbeschaffenheiten, wo der Rückgang bis zu 77 % anstieg, so dass die Landschaft die typischen Merkmale einer Weingegend verlor. Mit der grossen Verminderung der Weinbodenflächen, welche die Haupteinnahmequelle bedeutete, erfuhr auch die Wirtschaftskraft der Landschaft einen Rückschlag.

Das zweite Charakteristikum ist die starke Zufuhr des fremden Kapitals, das sich im Laufe der Zeit der 33 % der ganzen Bodenfläche bemächtigte und gar 49 % der gesamten Weingärten. Bei solchem Besitzstand wurden die Weingärten durch Winzer und Kätner für geringen Lohn bearbeitet. Die Hälfte des Weins und damit auch der Einnahmen gehörten den fremden Besitzern. Die andere Weinhälfte verkauften die Bewohner von Haloze den Weinhändlern der nahen Stadt zu diktierten Preisen, weil diese Kaufleute das einzige Monopolrecht hatten. So wurde das Land immer ärmer und rückständiger.

Das weitere Charakteristikum der Entwicklung ist die Zerkleinerung des Grundbesitzes - 55 % der Wirtschaften war kleiner als 3 ha. Solche Wirtschaften können in den obwaltenden Verhältnissen nicht einmal die bescheidensten Lebensbedingungen zusichern.

Weil zu Hause fast keine Beschäftigungsmöglichkeit zu finden war, begann die Auswanderung besonders der jungen Leute zuerst in die heimatischen Städte und in Industriezentren, später auch ins Ausland (Österreich, BR Deutschland). Mit dem massenhaften Fortgang der jungen Bevölkerung, fehlte es an Arbeitskräften für schwere Arbeit in Weingärten und anderswo. Dieser Vorgang beschleunigte das schon erwähnte Aufgeben der Weingärtenflächen, und anderer intensiven Kulturen,

den Verfall der Wirtschaftsgebäude und Wohnhäuser und die Verminderung der Viehzahl. Manche Wirtschaften blieben ohne Nachfolger. Die Auswanderung der jungen Leute bewirkte den Geburtsrückgang und damit den Mangel des natürlichen Zuwachs. Die Erminderung des natürlichen Zuwachses und der negative Saldo der Migration verursachten eine grosse Depopulation.

In dem Zeitabschnitt zwischen 1948 - 1989 verminderte sich die Einwohnerzahl von 18770 auf 12500, also um ungefähr 6000 oder ein Drittel. Wesentlich verringerte sich der Anteil der Jugend (in den Volksschulen um 50 %), die Zahl der älteren Leute über 65 Jahre vergrösserte sich. Dadurch vergrösserte sich die Zahl der sozialen Probleme, welche durch den Sozialdienst schwer bewältigt werden. Gegenseitige Hilfe wird durch die überwiegend dünnbevölkerte Gegend erschwert.

Der Mangel an Geldmitteln um die Weingärten neu aufzubauen und die Zersplitterung des Grundbesitzes hatten zur Folge, dass in den Bauernweingärten und auf den Abhangackern noch die Handbearbeitung mit der Haue vorhanden ist, was viel schwere Arbeit erfordert und bei mangelhaften Düngung schlechte Erzeugnisse gibt. Der Gebrauch landwirtschaftlichen Mechanisierung ist bescheiden. Ein Traktor kommt auf dreimal so grosse Flächen wie auf dem benachbarten Flachland. Auch sonst ist die maschinenmässige Bearbeitung des hügeligen und gebirgigen Bodens sehr schwierig und so werden Traktoren hauptsächlich für die Beförderung gebraucht.

Nach dem zweiten Weltkrieg wurde in Slowenien eine grosse Verminderung der Agrarbevölkerung bemerkbar. Der Anteil der aktiven landwirtschaftlichen Bevölkerung betrug im Jahre 1981 weniger als 10 %, in Haloze indem 50 %. So sind Haloze im Prozess der De agrarisation um 25 Jahre hinter dem Durchschnitt Sloweniens zurückgeblieben, hinter den entwickelten Regionen sogar um 40 Jahre.

Im sekundären Sektor waren im Jahre 1981 ungefähr 30 % der aktiven Bevölkerung tätig, unter ihnen waren 75 % Pendler. In Haloze befinden sich nämlich nur vier kleinere Industriebetriebe. Der tertiäre Sektor schlecht entwickelt.

Auch die Urbanisierung ist bescheiden. Keines von den lokalen Zentren schaffte sich ein breiteres Gravitationsgebiet. Es entstanden nur dem Anschein nach urbanisierte Mikrozentren der Agrarverwaltung ohne richtige Landbevölkerung zu haben.

Ein besonderes Problem in der Landschaft ist die Wasserversorgung, insbesondere mit gesundem Trinkwasser. Das Wasser befindet sich in Tälern und Gräben und muss auf den Berg getragen werden. Die Mehrzahl der Einwohnerschaft versorgt sich mit Trinkwasser aus primitiv gefassten Quellen, welche in der Zeit der Dürre versiegen.

Während dieser Zeit muss man das Wasser zuführen. Nur 10 % der Einwohnerschaft bekommt das Wasser aus der, in den letzten zehn Jahren gebauten, richtigen Wasserleitung.

Vor dem zweiten Weltkrieg waren Haloze ohne Elektrizität. Mit grossem Kraftaufwand und geringer Hilfe der weiten Gesellschaftsgemeinschaft wurde in den letzten 30 Jahren das Stromleitungsnetz im ganzen Lande hergestellt, doch waren im Jahre 1981 noch 150 Häuser ohne Elektrizität. Die Elektrizität brachte den Leuten Licht und ermöglichte den Gebrauch von kleineren Maschinen, vor allem aber ermöglichte sie diese entlegene Ortschaften durch das Radio und teilweise das Fernsehen mit der weiten Welt in Verbindung zu bringen. Bei dieser Feststellung muss man aber erwähnen, dass es im Jahre 1989 in der ganzen Landschaft nur 150 private Telephone gab, das heisst 1,2 Telephone auf 100 Einwohner, das ist fünfzehnmal weniger als der Durchschnitt der Republik.

Wegen der hügeligen und gebirgigen Landschaft und der dünnbevölkerten Berg Rücken ist das Strassennetz dicht, doch schlecht. Nicht einmal alle regionale Strassen sind asphaltiert, von den lokalen Strassen nur ein Drittel. Mehrere hundert Kilometer Landstrassen sind schlecht erhalten und sind viele deshalb nur im trockenen Zustand befahrbar, im Winter nur mit Traktoren.

Der flüchtige Überblick einiger Prozesse und des Tatbestandes zeigen, dass Haloze in den letzten Jahrzehnten der allgemeinen Entwicklung Sloweniens mit grossen zeitlichen Rückstand folgten. Deshalb hat sich der Unterschied zwischen ihnen und der mehr entwickelten Regionen, trotz der Ausführung einiger Aktionen der Beihilfe unterentwickelte Regionen, vergrössert.

So gehören Haloze heute zu den wirtschaftlich und allgemein meist zurückgebliebenen Regionen in Slowenien. Die diesjährigen Wasserschäden im Juli, die 800 Milliarden Dinar Verlust verursachte, hat den Tatbestand noch verschlechtert. Ohne tatkräftigere Hilfe der breiten Gesellschaftsgemeinschaft werden die jetzigen grossen Unterschiede nicht abgeschafft werden können. Die allgemein rückständigen Haloze bedeuten zusammen mit den übrigen unterentwickelten Regionen, an der Schwelle des 21. Jahr hunderts, eine nationale Schande für die meist entwickelte jugoslawische Republik.